

Випробування на горі Морія. Успіх чи фіаско?

«Жертвопринесення Іцхака», худ. Караваджо

У сліпої віри — злі очі.

Станіслав Єжи Лец

У сучасному законодавстві для події, що описана в розділі «Ваера», є чітке визначення: замах на вбивство.

Отже, жертвопринесення Іцхака. Коротко переповімо ланцюжок подій.

Всевишній наказує Аврааму принести Іцхака в жертву на горі Морія. Авраам бере із собою сина, двох слуг і віслюка, і вони три дні йдуть у місце, вказане Творцем. Нарешті, діставшись пункту призначення, Авраам, залишивши внизу слуг і віслюка, вкладає на сина дрова, і вони піднімаються на гору. Там праотець споруджує жертовник і зв'язує сина. Коли все готово для жертвопринесення, Авраам піднімає ніж, але янгол Всевишнього зупиняє його і ягня приноситься в жертву замість Іцхака. Праотець спускається з гори, бере з собою слуг і віслюка та повертається у Беер-Шеву.

А тепер проаналізуємо події в тій послідовності, у якій вони викладені в писанні:

Отже, праотець отримує вказівку від Всевишнього:

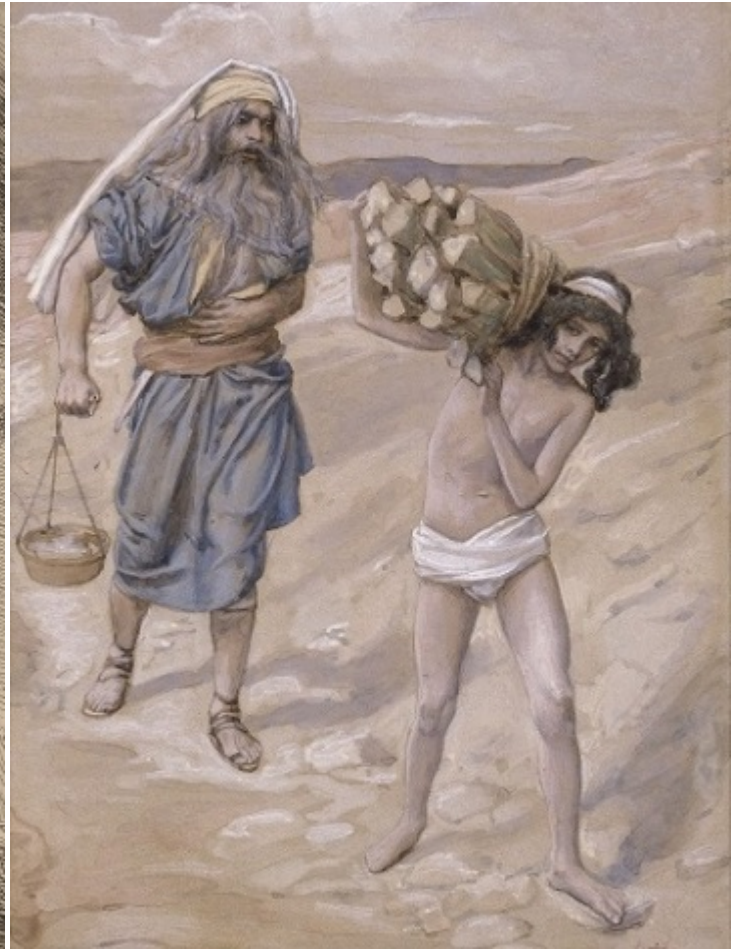
«Візьми свого сина, свого одинака, що його полюбив ти, Іцхака, та й піди собі до краю Морія, і принеси там його в цілопалення на одній із тих гір, що про неї скажу тобі».

Чи прийняв Авраам це беззастережно? Навряд чи, адже він люблячий батько. Ймовірніше за все, він спробував заперечити, просто текст напружено лаконічний і доволі стислий, тому думки героїв і багато діалогів пропущені. Ми ж, знаючи з попередніх розділів, їхню манеру говорити, можемо лише спробувати змодельовати їхній діалог. Авраам міг би сказати приблизно так:

«Не личить тобі, Господу нашому Всевишньому, Господу милосердному, узяти в жертву сина мого улюбленого, мою розраду в старості, надію мою, отрока невинного, який зла нікому не зробив. Не личить тобі!»

«Авраам та Іцхак», нарис Рембрандта, 1645

«Іцхак несе дрова», акварель Джеймса Тісо, 1896-1902 гг.

Чи розгнівався Всевишній на Авраама? Навряд чи. Адже він прекрасно розуміє, що в того відбирають найдорожче! А ось чи бажав Він почути саме це? Думаю, ні. А що ж він хотів почути? Терпіння. Ймовірноше за все, на цьому етапі, Він просто показав серйозність своїх намірів і вказав на місце кожного з них у цьому світі:

«Що мені личить, те мені відомо, і не тобі про це судити. А ти, лише порошок і попіл, лише інструмент у моїх руках. Тобі належить лише робити те, що я тобі скажу, тому роби, як тобі мовиться».

Й ось:

«І встав Авраам рано вранці, осідлав віслюка свого, узяв з собою двох слуг та Іцхака, сина свого; нарубав дров для цілопалення, і вставши пішов на місце, про яке сказав йому Всесильний».

Загалом, нарубати дров могли б і слуги, але Авраам робить це сам. Робота заспокоює його, дає розраду, а найважливіше, дає змогу не думати про те, що йому доведеться зробити.

А що ж Сара? Чи розуміє, про що мова? Навряд чи. Вона вже показала в минулому, що вміє нав'язати свою волю чоловікові та навіть здатна поставити під сумнів слова самого Всевишнього. І якщо вона мовчить, то, мабуть, нічого не знає. Авраам, очевидно, придумав для неї відмовку, і їй не може прийти в голову жахлива думка про принесення в жертву їхнього спільного сина. Що ж праотець їй міг сказати? Швидше за все, те саме, що сказав у підніжжя гори своїм слугам:

«Залишайся вдома, Сара, а ми з Іцхаком підемо поклонитися Господу нашому всесильному. Підемо й повернемося».

Три дні йшли вони разом, люблячий батько й улюблений син. Чи розповів йому Авраам про те, що їх чекає? Ні. На третій день Авраам побачив місце жертвоприношення й наказав слугам почекати з віслюком.

«Я й син підемо туди й поклонимося, і повернемося до вас», — додав він.

Праотець тут бреше двічі. Він повідомляє про поклоніння Всевишньому, а не про жертвоприношення Йому, і говорить про повернення в множині — своє та сина. З того моменту, як Авраам зрозумів серйозність намірів Всевишнього, він повністю зосереджений на виконанні наказу і вже не думає ні про що інше.

*«Авраам з Іцхаком піднімаються на гору Морія», ілюстрація з книги
The Bible and Its Story Taught by One Thousand Picture Lessons*

«І пішли вони разом обоє». На цьому етапі з'являються предмети, які не показувалися у першому акті, — ніж і кресало, раніше, очевидно, заховані, тепер підтверджують усі підозри. Люблячий батько ніс знаряддя цілопалення: ніж, аби зарізати ним сина, і кресало, щоб розпалити вогонь і засмажити на ньому синівську плоть. Улюблений син ніс те, що потрібно буде спалити: дрова й себе. Хто знає, можливо, Авраам витягнув ніж і кресало з потайної кишені, аби натякнути синові, що його чекає, і дати йому можливість урятуватися втечею? Можливо. Очевидно лише одне: Іцхак не втік, а лише здивовано запитав:

«Ось вогонь і дрова, а де ж ягня на цілопалення?».

Іцхакові важко нагадати про ніж, але він там, у батька в руках.

«Всесильний нагледить ягня Собі на цілопалення син мій».

Так відповів Авраам, і читач не знає, які розділові знаки потрібно поставити в цій фразі — кому або двокрапку? Чи то «Всесильний нагледить ягня Собі на цілопалення, сину мій», чи то «Всесильний нагледить ягня Собі на цілопалення: [це] син мій». Що таке «син мій» — звернення до Іцхака або пояснення призначеної йому ролі?

На думку багатьох мудреців, це було випробуванням не тільки для Авраама, але і для його сина. Іцхак уже не був маленьким хлопчиком і, напевно, міг втекти. Але в яких умовах він повинен був приймати таке рішення? Для прийняття найважливішого рішення в житті в нього були якісь хвилини, і весь цей час він перебував поруч із батьком і під його впливом (якщо Авраам дуже дбав про свій авторитет для інших людей, то логічно припустити, що про свій престиж у сім'ї він турбувався анітрохи не менше).

Формально Авраам пройшов випробування. Творець повідомив йому про це через свого янгола. Дійсно, праотець повністю виконав Його розпорядження. Тому, розуміючи логіку людей (це нам не дано зрозуміти хід думок Всевишнього, він же нашу логіку розуміє), Творець благословляє праотця. Але чи залишився Він ним задоволений? Здається, ні.

Що ж відбувалося далі?

Вислів «син мій» був останнім у їхній короткій розмові. З того часу вони взагалі більше й не бачилися. Біблія не повідомляє про це відкрито, але написано досить. Там, де йдеться про те, що Іцхак і Авраам розлучилися зі слугами й попрямували до місця жертвопринесення, йдеться: «І пішли вони разом обоє». А після жертвопринесення мовиться: «І повернувся Авраам до слуг своїх». А де ж Іцхак? І де «разом»? Відтепер слово «разом» буде застосовуватися лише щодо повернення Авраама зі слугами: «І встали, і пішли разом у Беер-Шеву». А це означає, що Іцхак не повернувся з батьком, а пішов з гори Морія один.

З подальшої оповіді з'ясовується ще одна цікава обставина: з дня жертвопринесення й до самої смерті Авраама, тобто упродовж багатьох років, ми взагалі більше ні разу не зустрічаємо його з Іцхаком «разом». І сина можна зрозуміти. Після того як твій батько приховує від тебе правду, зв'язує тебе на жертovníку і здіймає над тобою ніж, ти навряд чи захочеш ще раз опинитися з ним у тій ситуації, яка описується словом «разом». З того дня й до самої смерті батька, Іцхак уникав зустрічі з ним і, тільки коли Авраам помер, поховав його з допомогою Ішмаеля.

В Авраама був дуже щасливий шлюб. Хто ще може похвалитися тим, що в одній особі він одержав не тільки дружину, коханку й господиню, але і союзницю в усіх починаннях? Але це жертвопринесення розділило не тільки батька із сином, а й чоловіка з дружиною. Сару ми теж більше не зустрінемо поруч з Авраамом. Він після жертвопринесення оселився в Беер-Шеві, а Сара, уже на початку наступного розділу, померла в Кір'ят-Арба — можливо, саме тому, що їй стала відома вся ця історія. Біблія говорить: «І прийшов Авраам голосити над Сарою та плакати за нею». Тобто, він не був поруч з дружиною, коли та помирала.

Колодязь Авраама в Беер-Шеві

І нарешті, жертвопринесення Іцхака призвело до ще одного розриву — між Авраамом і Всевишнім. Раніше ці двоє мали звичку часто зустрічатися й балакати. Тепер усе це скінчилося. Починаючи з жертвопринесення й далі, Писання більше не оповідає про зустрічі й бесіди Авраама з Творцем. Авраам більше не звертався до Нього і не шукав із Ним зустрічі. Смерть дружини і віддалення сина показали йому, наскільки велика та ціна, яку близьким людям довелося заплатити за його безумовну, фанатичну віру. Жертвопринесення відняло в нього все найцінніше в житті.

А чому ж Всевишній більше не з'являвся Аврааму й не говорив перед ним? Можливо, Він просто розчарувався відповіддю й поведінкою праотця.

А яку ж відповідь Він хотів почути? Я думаю, щось на кшталт ультиматуму Мойсея, у відповідь на бажання Творця знищити Його народ: *«Пробачиш їх? І якщо ні ...зітри мене з книги Своєї, яку Ти написав»*. Припускаю, що йому хотілося почути однозначну відмову, щось на кшталт: *«Ти хочеш узяти в жертву сина мого улюбленого, мою розраду в старості, надію мою, отрока невинного, який зла нікому не зробив? Воля твоя. Велика Твоя міць і сильна твоя рука. Тоді й мене візьми разом із ним. Не помічник я тобі в цьому»*. Всевишній хотів посилити заборону, підкреслити неприйнятність людських жертвоприношень, показати, що це та межа, яку переходити не можна, хто б тебе про це не просив, навіть Господь. Думаю, Творцю хотілося почути саме таку відповідь. Але він її не отримав.

Отже, описано злочин, з подальших оповідей ми дізнаємося про покарання. Немає лише осуду, але навряд чи Авраама це сильно втішило.

Міхаель Певзнер, спеціально для «Хадашот»

*У роботі над статтею використані матеріали книги Меїра Шалева
«Вперше в Біблії»*